

JOVO VULIN

SJEĆANJA NA AKIFA ŠEREMETA I BANJALUČKE KOMUNISTE STARIJE
GENERACIJE

U Bosanskoj Gradišci završio sam dva razreda Niže gimnazije. Kada je ukinuto Dječje sirotište Kola srpskih sestara 1923. godine došao sam u Banju Luku s namjerom da nastavim školovanje u Realnoj gimnaziji. Krenuo sam za Banju Luku jer je tu živio i radio kazandžija Spasoje Vulin, moj brat po ocu. Nismo se ni poznavali jer je Spasoje bio dijete iz prvog braka moga oca, koji je po završetku izučavanja zanata ostao da živi kao zanatlija u gradu. Budući da je Spasoje živio kao samac, a poslovi su iziskivali da bude odsutan, primio me je samo na jedan dan.

Našao sam smještaj kod Zorke Zakić, jedne starije žene koja je u dvorištu imala stan. Primila me je u šupu, gdje sam spavao. Kod nje sam se hranio i pomagao u kućnim poslovima. Sa njenom djecom Mićom i Zdravkom (kasnije suprugom pjesnika) pohađao sam Realnu gimnaziju. U Banjoj Luci završio sam treći i četvrti razred i položio malu maturu u ljeto 1925.

U trećem i četvrtom razredu istoriju mi je predavao Akif ŠEREMET, koji je pokazivao izuzetnu naklonost prema siromašnoj djeci, uključujući i djecu sa sela, što sam odmah uočio. Nije propuštao priliku da razobličava ponašanje djece bogatih roditelja, koja su nezainteresirano pratila nastavu. To je jednom prilikom rekao učeniku Braci Vujiću: "Ti spavaš! Spavao si noćas na pernatom jastuku i tako se u toplini preznojavao da se ni sada ne možeš probuditi!".

Iza toga prozvaio je mene da odgovorim na postavljeno pitanje i kada je dobio odgovor rekao je Vujiću: "Ovaj je jeo grah i kuruzu i spavao na daskama, a evo, vidiš, kako istorija puca!". Mene je prozvaio, što se dalo uočiti, samo da bi mogao napraviti jednu ovakvu socijalnu komparaciju.

Akif Šeremet je predavao istoriju veoma zorno opisujući događaje i uslove u kojima su se zbivanja odigravala.

Sva su mu predavanja bila emocionalno obojena sa naglašenim saosjećanjem za patnje svih onih koji su bili eksploatisani, ali i osudom onih koji žive bogato i raskošno iskorišćavajući robove i kmetove. Veoma je predočljivo opisivao život Slavena pod stranom dominacijom sa svim sadržajima ekonomske i socijalne bijede. Naročito je naglašavao vrste zloupotreba vlasti od strane vladajuće klase i uzroke zbog kojih su nastajali ustanci. O ustancima je pričao sa naročitim oduševljenjem ne zaboravljajući da detaljno opšise njihovo izbijanje, trajanje i uzroke neuspjeha. Tako sam prvi put od njega i čuo za termine: klasa, klasna borba, eksploatacija čovjeka od čovjeka, iskorišćavanje tuđeg rada itd. Kada je govorio o islamizaciji naglašavao je da su bogataši i plemstvo prihvatili islam da bi sačuvali i osigurali ekonomske i političke interese, odnosno da bi i dalje vladali nad narodom.

Zbog toga me je nastava istorije oduševljavala, odnosno njegovu časovi. Akif je tražio od učenika ne mehaničko zapamćivanje datuma, već razumjevanje odnosa u društvu.

Mada sam bio još dječak u nižim razredima, vidio sam da je autoritet Šeremeta bio velik. Tu ne mislim na autoritet po profesorskom položaju, nego na autoritet po obljubljenosti kod učenika, naročito u starijim generacijama. Skoro je stalno bio u društvu učenika.

Ez ekonomskih razloga prekinuo sam dalje školovanje i otišao na rad u Romanovce. Trebalo je obezbjediti novac za nastavak pohađanja gimnazije, koje nisam namjeravao prekidati. Radio sam kao najamni kočijaš. No, taj rad nije davao mogućnost obezbjeđivanja novca za školovanje. Zbog toga naredne godine odlazim u Konjičku podoficirsku školu u Nišu. Na konkursu sam primljen jer sam ispunjavao uslove, koji su bili čak bolji od ostalih koji su dolazili samo sa osnovnom školom. Mislio sam da ću sa podoficirskom školom riješiti probleme svog ekonomskog statusa siromašnog seoskog dječaka bez igdje ičega, koja se sam probija kroz život.

Medjutim, nakon šest mjeseci otpušten sam iz Konjičke podoficirske škole. Prilikom skakanja prepona sa konjem u manježu konj je stradao. Trebalo je da neko zbog toga odgovara. Sva krivica svaljena je na mene, a ja nisam imao sredstava da platim vrijednost konja, a ni nekoga ko bi ga platio za mene.

Otpustili su me iz škole kao "štetnog po državu". Tako sam se ponovo našao u situaciji da se sam brinem o sebi.

Nisam imao sredstava da platim put do Banje Luke. Jedva je doteklo novca da dodjem do Beograda. Obratio sam se jednom kočijašu fijakera s prijedlogom da za njega radim kao štalski momak. Ponudu je odmah prihvatio jer mu je jedna takva radna snaga bila potrebna. Davao mi je stan i hranu i 10 dinara dnevno najamnine. Bilo je to zaista dobro plaćanje, ali sam i svojski radio. Gazda mi je davao prilično dobru najamninu jer se uvjerio da dobro i savjesno obavljam sve poslove jer se osvjedočio da u tome imam iskustva. Premda nisam imao dozvolu, vozio sam i fijaker po gradu.

Tako, jednom prilikom dok sam na željezničkoj stanici sa fijakerom čekao mušterije naišao je profesor banjalučke Gimnazije Gligorije Slijepčević. Prolazio je sa svojom suprugom. Pošto sam ga veoma uljudno pozdravio u dolasku i povratku, zastao je i prišao pitajući odakle ga poznajem. Tada sam mu ispričao za svoju Odiseju poslije završetka četvrtog razreda gimnazije sve do izbacivanja iz podoficirske škole.

Nakon što me je pažljivo saslušao, bez dvoumljenja mi je rekao da odem i vratim fijaker gazdi i da se spremim za putovanje u Banju Luku.

Već je bio oktobar 1926. godine. Nastale su peripetije oko mog upisa u peti razred. Svoj ponovni, odnosno naknadni upis imam zahvaliti intervenciji profesora Slijepčevića. I tu je bilo otpora od strane direktora škole. Slijepčević se zalazao i ja sam bio upisan. Kod profesora sam i stanovao sve dok nije u Banju Luku došla njegova žena. Spremao sam kuću u kuvao hranu za nas obojicu.

Slijepčević je tada stanovao u kući kapetana Bajića, u današnjoj ulici fra Grge Martića. Kad je došla profesorova žena prešao sam na stanovanje u šupu Kriste Gavranović i njenog zeta Steve Kerkeza. Kristina kći, istog imena kao i majka, bila je udata za Stevu Kerkeza. Krista je bila rođica Milevi Masleša, majke Vese Masleše. Stanovali su u kući preko puta sjedišta časnih sestara, odmah do kuće Lazara Popovića. Medjutim, šupa u kojoj sam ja stanovao bila je u dvorištu.

Izgubio sam kroz prekid dvije generacije u Realnoj gimnaziji. U mojoj generaciji petog razreda bili su: Simo Uze-

lac (poginuo je kao pilot u odbrani Beograda aprila 1941.), Rasim Halalkić (brat od strica Suljice Halalkića), Ljubica Dabić (politički napredna omladinka, mislim i član Skoja), Fikret Đedić (učesnik u radničkom pokretu i nosilac Spomenice), Zdravko Kovačević, Zdravko Lastrić, Milenko Miletić (sve članovi Skoja), Neda Paternoster (napredna omladinka, sestra Mladena Paternostera), Rajko Varnica (rođjak braće Djordjević; mislim da je bio član Skoja), Ružica Rakić (član Skoja), Nenad Borić (mislim već tada član Skoja), Nevenka Divić (napredna omladinka, kćerka profesora Mate Divića, učesnik NOB-e), Dragojla Ostojić (kćerka trgovca iz Prijedora; isprva u Realnoj gimnaziji napredna omladinka, a potom Ljotićevka i reakcionarno opredeljena od početka zabavljanja sa Milovanom Popovićem za koga se kasnije udala), Dominik Podgornik (član Skoja, a kasnije i KPJ), Vukosava Popović (član Skoja, u studentskim demonstracijama 1936. godine u Beogradu ozlijeđena žandarmerijskim kundakom tako da joj je na operaciji izvađeno jedno plućno krilo), Gertruda Štern (napredna omladinka, uhvaćena poslije ofanzive na Kozaru i streljana u Banjoj Luci), Ladislav Končar (član Skoja, poginuo u NOB-i na području Slavonije), Albert Levi (napredan omladinac) itd.

Jednu generaciju ispred mene, u kojoj su bili neki iz moje generacije u nižoj gimnaziji, činili su napredni omladinci, članovi Skoja i Partije: NIKOLA PAVLIĆ, VJEKOSLAV BAKULIĆ, JOSIP ROLIH, TONE FILANOVIĆ, LAZAR JOVANOVIĆ i drugi.

Tu je bila i jedna generacija učenika VI razreda, među kojima se po svojoj naprednosti ističu: Rodoljub Kovačević, Vladimir Kreco, Tomaš Perović, Vojislav Rakić, Milan i Mira Winterhalter, Radomir Skakić, Milica Uzelac, Vojin Korda, Vladeta Vasić, Nikola Borić, Dušan Djurić, Milorad Pećo i drugi.

To je dio onih kojih se mogu sjetiti. Njih sam naveo jer ih se sjećam iz škole, mada su vremenom izblijedila sjećanja na sve one aktivnosti koje su bile prisutne u školskom radu, naročito u okvirima školskog društva "Mladost".

8. februar 1977. godine
Banja Luka

(Jovo Vulin)

Sjećanja Jove Vulina.-

(N a s t a v a k)

Sjetio sam se; onaj pjesnik za koga se Zdravka Zakić udala bio je Dane Čuturilo iz Mostara. Koliko se sjećam, radio je kao učitelj u nekoj od osnovnih škola u okolini Banje Luke, gdje je i njegova buduća žena, Zdravka Zakić, bila učiteljica. Već tada kao učitelj bio je poznat kao dječiji pjesnik.

Istoriju mi je ponovo predavao AKIF ŠEREMET. Njegova predavanja, njihov smisao i poruku, daleko sam bolje shvatao i razumjevao. U njegovim predavanjima prvi put sam se susreo sa marksističkom terminologijom. U svakom predavanju na svakom času čuli su se termini: klasa, klasna borba, proletarijat, proizvodne snage i proizvodni odnosi, revolucija, eksploatacija, profit, moral eksploatatora, istorijski materijalizam, dijalektika itd. Predavao je znalački sa širokim poznavanjem onoga o čemu je govorio. Izlaganje mu je bilo popularno, lako shvatljivo i ubjedljivo. Svi smo ga pažljivo slušali jer se znalo da on ne predaje lekcijaški, onako kako je izloženo u udžbenicima i da ćemo iz predavanja uvijek novo i više saznati. Zbog toga je uživao i veliki autoritet među učenicima jer nije bilo pitanja koje nije mogao šire objasniti, pa čak i materiju iz socijalne književnosti. Učenicima je bio veoma blizak što je bio dobar profesor, dobar pedagog i dobar čovjek. Stalno je bio u društvu sa učenicima, između časova nastave i van škole. Bolje rečeno, oko sebe okupljao je omladinu. Posjećivao je one učenike koje je posebno cijenio i uvažavao, polazeći od kriterija političke naprednosti. Sa pojedinim učenicima išao je u šetnje u okolinu grada i sastajao u gradu, na Vrbasu itd. Uvijek je oko sebe imao širog krug starijih i mlađih učenika iz Realne gimnazije, a i mladih radnika.

Za nastavni program i sve ono što je jeftino ili blendunjava uobičavao je reći: "Sve je ovo čorbine čorbe čorba!". Davao je svoje ocjene političkim događajima u gradu, Jugoslaviji i svijetu. Zbog toga je i druženje sa Šeremetom bila svojevrsna škola, bolje rečeno marksistički kurs za omladinu.

Tako je Šeremet politizirao omladinu u marksističkom pravcu. Pod njegovim uticajem podigla se brojna ~~mladost~~ generacija omladinaca članova Skoja i Partije.

Kritički spis o Bogdanu Popoviću pisao je Šeremet u Banjoj Luci 1927.godine. Tu smo njegovu štampanu knjižicu mi omladinci rasturali u gradu da bi se putem prodaje nadoknadili troškovi štampanja. Ja sam, naprimjer, uspio prodati 32 primjerka. Prodavali su i drugi, neko više, a neko manje. Koliko se sjećam, ovim rasturanjem rukovodio je VILKO VINTERHALTER, tada maturant.

Oko Akifa Šeremeta kretali su se uvijek učenici starijih razreda, njegovi puleni: Vilko Vinterhalter, Edo Kunštek, Veljko Djordjević-Potljo, Berto Supek, Mladen Paternoster, Tankredi-Edi Sola i mnogi drugi, a i studenti koji su za vrijeme studija dolazili tokom ferija i inače u Banju Luku: Veselin Masleša, Fadil Maglajlić, Asim Alihodžić i drugi. Mislím da je tada Asim Alihodžić stalno boravio u Banjoj Luci i da je iz Banje Luke išao na polaganje ispita u Zagreb. Na sve je te učenike Šeremet politički uticao i njegova je velika zasluga što ih je politički i ideološki usmjerio i formirao.

U Banjoj Luci je tada bilo dosta marksističke i druge napredne literature, koja je dolazila iz Zagreba. Najznačajniju marksističku literaturu iz Zagreba je donosio VOJO DJORDJEVIĆ, brat Veljka Djordjevića. Na njega se politički nije sumnjalo, te je preko njega Akif Šeremet održavao vezu sa Zagrebom i dobivao ilegalnu literaturu. Kao službenik Okružnog ureda za osiguranje radnika službeno je putovao u Zagreb te je bio u mogućnosti da ilegalnu literaturu i ostali materijal prenosi.

Cijela je porodica Djordjevića bila politički napredna. Ilegalni materijal sakrivao se u sobici gdje je stanovao kao podstanar RAJKO VARNICA, rođjak Djordjevića, a moj školski kolega. Rajko je bio sin popa Varnice iz Slatine, te je sa stanovišta režima bilo malo vjerovatno da on skriva ilegalnu literaturu.

Akif je 1927.godine, uočivši moje interesovanje za istoriju i radoznalost za politička pitanja, a znajući moje porijeklo proletariziranog seljaka, počeo sa mnom da razgovara, duže i češće. Interesirao se za moj život, interesovanja, sklonosti.

Počeo mi je davati jednu po jednu knjigu na čitanje. Isprva je to bila socijalna literatura koja se legalno štampala, ali je sadržavala socijalnu poruku zbog političke opredeljenosti pisca. Nakon pročitane knjige dobivao sam novu. Uvijek se interesirao kakvi su moji utisci o knjizi i kakva je poruka pisca. Znao me je upozoriti na neke značajne detalje, koji su i sami nametali razmišljanje o socijalnim nepravdama, iskorišćavanju, niskom moralu vlastodržaca, sprezi kapitalista i vlasti itd. Zatim su uslijedile i zabranjene knjige, s tim što me je upozorio da ne govorim s drugima o knjizi podsjećajući me da je knjiga od strane režima zabranjena. Tako se, naprimjer, sjećam jedne od njih pod naslovom "Radničko pitanje". Znao je gdje stanujem pa je u nekoliko navrata, onako u šetnji, navratio do šupe u kojoj sam stanovao. S vremena na vrijeme dobio sam od njega pakete od po 12 svjeća kao njegov lični poklon. Druge rasvjete u šupi nisam imao. Akif je nosio fes. Uvijek kad je dolazio, držeći fes za kičanku i okrećući ga oko ruke, pjevušio je pjesmu "Tri ptičice u šumici na grančici". Kad je iz mraka dolazio, ta je pjesmica bila za mene znak raspoznavanja.

Inače je Akif vodio brigu o svim sebi dragim učenicima. Bio je uvijek spreman da pomogne, mada i sam nije imao druge prihode osim profesorske plate, a iz nje je trebalo izdržavati porodicu. U to je vrijeme gradio kuću na Hisetima u današnjoj Kozarskoj ulici. Kuća je završena, mislim, 1928. godine. On je sam zidao, a mi smo mu pripremali malter, dodavali cigle, pomagali u građnji. Svi su bili sretni što mu možemo pomoći. Halalkić Rasim i ja dolazili smo stalno.

Šeremet je otišao iz Banje Luke 1928. godine. Svima je bilo žao što je premješten iz Banje Luke. Osjećali smo nedostatak što ga nema. Porodica je ostala ~~xx~~ poslije njegovoj premještaja, ali je ubrzo i ona otselila. U Banjoj Luci mu je umrla mala kćerkica, koja je bila mlađja od sinova. On ju je sam sahranio jer nije htio da je hodže sahranjuju po religioznom ritualu. Sa porodicom je živio veoma skromno i po tadašnjim mjerilima. Šta više, mislim da je jedva sastavljao kraj s krajem.

Njegovi politički protivnici posebno su nastojali da ga uklone iz Banje Luke. Iz političkih razloga on je premješten.

Izdejstvovali su njegov premještaj jer nisu mogli pribaviti dovoljno dokaza da bi dokazali da je komunista. Međutim, bila je javna tajna da je on komunističkog političkog opredjeljenja. Njegov protivnici posebno su naglašavali njegov ateizam, koji je bio sasvim otvoren, da bi ga što više ocrnili kao bezvjerca. Međutim, autoritet Akifa bio je takav da njihove zakulisne intrige nisu uspjevale.

Uspjesi u radu djačkog literarnog društva "Mladost" u Realnoj gimnaziji vezani su za Šeremetov lični doprinos. On je cjelokupni rad usmjeravao. Napredni omladinci oko Šeremeta nosili su cjelokupni rad i davali mu idejne komponente. Za rad u "Mladosti" bili su ranije vezani Alihodžić, Masleša, Fadil Maglajlić, a kasnije braća Djordjević, Vilko Vinterhalter itd.

U društvu "Mladost" bio sam naročito aktivan 1928. godine kad sam biran za predsjednika. Kratko vrijeme prije toga bio je predsjednik Milan Radovanović. Predsjednik sam bio do decembra 1929. godine. Dužnost sekretara vršila je tada Milena Važić, čiji je otac bio javni tužilac. Dužnost protektora vršio je profesor Naim Čejvan.

Negdje poslije odlaska Akifa Šeremeta iz Banje Luke, u ljetnim mjesecima 1928. godine obrazovana je grupa gimnazijalaca od 6-8 članova koja se ilegalno okupljala u Boriku. U ovoj ilegalnoj djačkoj grupi bio sam i ja. Okupljali smo se pred kapijom jevrejskog groblja, kod današnje sportske dvorane "Borik". Sastanke smo održavali na samom groblju. Ilegalni materijal za kolektivno prorađivanje sakrivao se ispod nadgrobne ploče odmah kod ulaza s desne strane. Ilegalno se prorađivala gradja iz političke ekonomije, mislim Marksov "Kapital" u nekoj od popularnijih interpretacija. Sjećam se da smo raspravljali o najamini i utroška fizičke radne snage kovača i intelektualnog radnika. Ovo raspravljanje bilo je nakon što smo prorađili pitanje da kapitalista ne plaća rad nego radnu snagu. Budući da smo bili srednjoškolci, nas je interesiralo pitanje da li i kako kapitalista iskorišćava radnu snagu intelektualnog radnika. Iz ovoga proizašlo je i pitanje koja kategorija intelektualnog radnika troši najviše energije. Došli smo do zaključka da najviše energije troši inženjer koji radi u svojoj struci na izradi konstrukcija i vrši potrebne proračune.

Vodja naše grupe bio je BORO ILIĆ, tada politički veoma aktivan omladinac. U našoj grupi bili su još MLADEN PATERNOSTER i ALEKSANDAR-BRACO JOKANOVIĆ. Svi su po školi bili stariji od mene, odnosno bili u starijim razredima. Drugih lica iz grupe ne bih se mogao sjetiti.

Koliko ja znam, postojala je još jedna grupa gimnazijalaca koja se ilegalno kao i mi okupljala. Možda su postojale još neke grupe. Vjerujem da su postojale jer se živo politički radilo u svim sredinama, a ne samo u Realnoj gimnaziji. Za našu i onu drugu grupu gimnazijalaca znam da su se okupljale na jevrejskom groblju i da je zajednički rukovodilac bio Vilko Vinterhalter. Mislim da je tada sekretar MK SKOJ-a bio Vinterhalter i da je on izabran za sekretara poslije Veljke Djordjevića.

Sjećam se da sam od Vilke Vinterhalter dobio zadatak da se pripremim i održim tri predavanja. Sjećam se i tema: Uloga fabričke radnice u društvu; Ostaci feudalizma u našoj zemljibegovat u Bosni i Hercegovini i Uloga omladine u širenju naprednih ideja. Sva tri predavanja držao sam u Banjoj Luci, mada su neki držali predavanja i po selima. Sjećam se da je tada politički bilo veoma aktuelno da srednjoškolci odu na sela da među seljacima drže predavanja o raznim pitanjima.

Svoja tri predavanja održao sam u Realnoj gimnaziji i Učiteljskoj školi, odnosno u djačkim liberarnim društvima i društvima trezvenosti u obe škole. Trebalo je da prvo predavanje održim i za fabričke radnike Fabrike duvana, ali se od toga odustalo. Vilko Vinterhalter mi je saopštio da se predavanje za fabričke radnike odlaže. Tako uopšte nije ni održano. Vjerovatno da je donesen zaključak da se zbog mogućih posljedica predavanje ne drži. Uzgred rečeno, Vilko Vinterhalter upoznao se prethodno sa sadržajima mojih predavanja i bio veoma zadovoljan,

Banjalučka skojevska organizacija bila je tada veoma aktivna i u redovima radničke i u redovima srednjoškolske omladine. U Realnoj gimnaziji i u Učiteljskoj školi usmjeravala je rad i skautske organizacije i društava trezvenosti. Među skautima glavnu riječ vodili su napredni omladinci Vilko Vinterhalter, braća Djordjevići itd. Imali su podršku u radu od profesora ing. MILANA JANKOVIĆA, ljevičarski orijentisanog građan-

skog liberala. Zbog svoje progresivnosti Janković je bio blizak komunistima i protežirao je napredne omladince pružajući im zaštitu kada je to bilo potrebno. Od naprednih profesora sjećam se Nike Milićevića, Ilije Kecmanovića i Svetozara Lazarevića (koji je radio u Učiteljskoj školi).

Rad naše ilegalne grupe prestao je poslije 6. januara 1929. godine.

U internatu "Prosvjete" radili smo na literarnom polju. U taj rad unosili smo ideološko političke dimenzije, posebno u programima namjenjenih selu. Sjećam se jedne drame sa fabulom stranačkog sukoba radikala i demokrata. Drama je bila plod mojih tadašnjih literarnih preokupacija. U pisanju drame pomagao mi je Obrad Pašagić, apolitičan omladinac. Obrad je bio đjak učitelja Drča Danila iz Piskavice. Bio je odličan đjak. Poslije završetka studija prava radio je u Sreskom sudu u Banjoj Luci. Za vrijeme okupacije radio je na referatu zbrinjavanju udovica i porodica zarobljenih jugoslovenskih vojnika u Njemačkoj sve dok 1943. godine nije došao pod udar ustaša.

17. mart 1977. godine

Banja Luka

(Ing Jovo Vulin)